

Reda, dn. 28.04.2021 r.

Dr hab. Astrid Męczkowska-Christiansen, prof. AMW

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

**Recenzja dla Rady Dyscypliny Pedagogika Uniwersytetu Gdańskiego
rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Malek-Bojke**

***pt. Koncepcja muzeum partycypacyjnego i jej potencjał w działaniu muzeum
historycznego, przygotowanej pod kierunkiem***

dr hab. Jolanty Kruk,

prof. Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku

Problematyka przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej dotyczy edukacji muzealnej oraz jej odmian/dyskursów, ze szczególnym uwzględnieniem koncepcji muzeum partycypacyjnego. Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów, opatrzonych wstępem, zakończeniem, bibliografią oraz aneksami. Liczy 390 stron. Problematyka podjęta przez Autorkę jest niezwykle aktualna oraz ważna, nie tylko z uwagi na jej znaczenie dla dyscypliny „pedagogika”, lecz także, mając na uwadze aspekty społeczne, dotyka bowiem, po pierwsze – problematyki rozwoju sfery instytucji edukacyjnych, do których zaliczają się muzea (trudno, po lekturze rozprawy, tego nie dostrzec); po drugie – zagadnień trwałości dziedzictwa kulturowego wraz z jego twórczą rekonstrukcją w kolejnych pokoleniach obywateli; po trzecie – uwikłania instytucji sfery publicznej w neoliberalne praktyki rynkowe. Wyłonione tu zagadnienia, podejmowane przez Autorkę w wielu zróżnicowanych

zakresach, współkonstruują rozległy obszar stawianych pytań badawczych oraz udzielanych na nie odpowiedzi. Niektóre z tych pytań przybrały charakter teoretyczny, inne – skłoniły Autorkę do eksploracji empirycznych. Pomimo faktu, że około 2/3 rozprawy zajmują treści odnoszące się do różnych aspektów zrealizowanych badań empirycznych (do czego później się odniosę), za szczególny walor recenzowanej pracy uznaję głęboką teoretyzację zagadnień dotyczących procesów edukacyjnych realizowanych w muzeach i włączenie ich w obszar dyskursu dydaktycznego w pedagogice. W recenzowanej rozprawie dostrzegam jednak jeszcze przynajmniej dwa istotne wymiary, o których chciałabym wspomnieć na wstępie niniejszej recenzji: pierwszy z nich dotyczy możliwości potraktowania recenzowanej pracy jako swoistej „opowieści o dojrzewaniu młodej badaczki” (byłby to, jak gdyby, „epistemologiczny *bildungsroman*”); drugi – odnosi się do misternie tkanej, rozwijanej w kolejnych fazach badawczych, koncepcji metodologicznej. Wziąwszy pod uwagę sygnalizowane tu kwestie, przedstawianą rozprawę czyta się z ogromnym zainteresowaniem, śledząc zabiegi teoriiwórcze, badawcze zwroty oraz przekształcenia koncepcji metodologicznej, które towarzyszą procesowi dojrzewania Autorki osadzonego w kilkuletniej perspektywie czasowej. W tym kontekście efekty rozległego a zarazem dynamicznie kreowanego projektu badawczego, przedstawione w recenzowanej pracy, wraz z osobistymi aspektami jego konceptualizacji – wyrażanymi w licznych komentarzach, można odczytywać jako swoistą wypowiedź autonarracyjną – która przyciągnęła moją uwagę w równym stopniu co podstawowa problematyka pracy. Chciałabym tu jednak zaznaczyć, że w pełni doceniam znaczenie podjętej problematyki zarówno dla pedagogiki jak i muzealnych dyskursów edukacyjnych, a także autorski zamysł konstruowania pola problemowego oraz strategii jego eksploracji.

Po tych wstępnych refleksjach chciałabym przejść do bardziej systematycznej oceny recenzowanej rozprawy, odnoszącej się do następujących kwestii:

1. Analizy teoretyczne i ich związek z przedmiotem analiz empirycznych;
2. Metodologiczne aspekty badań własnych;
3. Jakość uzyskanych rezultatów badawczych;
4. Struktura pracy, konsekwencja w prowadzeniu wywodu i poprawność formalna
5. Ocena źródeł i sposobu ich wykorzystania;

Ad.1.

Analizy teoretyczne i ich związek z przedmiotem analiz empirycznych

Analizy teoretyczne zajmują trzy pierwsze rozdziały rozprawy. W każdej z nich Autorka odnosi się do kwestii odmiennych jakościowo, choć powiązanych ze sobą; cały wywód przyjmuje tu bardzo konsekwentny charakter. Rozdział pierwszy został poświęcony zagadnieniom ewolucji placówek muzealnych w relacji do rozmaitych, kulturowo osadzonych, dyskursów muzealnictwa, ze szczególnym wyróżnieniem dyskursu pedagogiki muzealnej. Autorka przywołuje wybrane koncepcje muzeum, szkicując historyczno-kulturowe tło ich działania, lecz wywód ten stanowi dla Niej jedynie pretekst dla wprowadzenia treści o charakterze postulatywnym zarazem opatrzonej rzetelną merytoryczną argumentacją, a dotyczących konieczności powołania pedagogiki muzealnej jako subdyscypliny pedagogicznej; subdyscypliny, która stanowiłaby niejako kontrdyskurs dla muzealnictwa z wmontowaną weń misją oświeceniową. Merytoryczna argumentacja w tej kwestii, płynnie konstruowana przez Autorkę, oraz jej znakomite rozwinięcia mieszczą się w trzecim podrozdziale rozdziału pierwszego. W tym miejscu Autorka także dokonuje efektywnych rozstrzygnięć terminologicznych, z jednej strony – ważnych dla rozumienia całości rozprawy, z drugiej – na potrzeby konceptualizacji pedagogiki muzealnej, w tym jej odróżnienia od tradycyjnych – „muzealniczych” dyskursów, w tym transmisyjnie zorientowanej „edukacji muzealnej” (s.40-41).

W drugim rozdziale pracy, noszącym tytuł: *Teoretyczne ramy uczenia się w muzeum*, Autorka rozwija projekt „dydaktyki muzealnej” jako nurtu teorii kształcenia, wpisującej się w obszar pedagogiki muzealnej. Dokonuje przy tym wzajemnej interpretacji wątków muzealniczych i pedagogicznych, ukazując odmiennosc własnego stanowiska wobec tych podejść, które pedagogikę muzealną lokowałyby w obszarze wychowania estetycznego. W zamian, opowiadając się na rzecz konstruktywistyczno-krytyczno-interakcyjnego modelu kształcenia w muzeum (za D. Klus-Stańską i J. Kruk), nie rezygnuje z elementów modelu transmisyjnego i przedstawia koncepcję dydaktyki muzealnej jako swoistą fuzję tych podejść. Ten wątek uznaję za polemiczny, tzn. nie jest możliwa prosta fuzja modelu transmisji kulturowej i konstruktywizmu w dydaktyce, ze względu na, chociażby, założenia dotyczące uczącego się podmiotu, istoty aktywności uczenia się, rozumienia rozwoju podmiotu, itd. Rozumiem, że „argumentem w sprawie” jest dla Autorki cel edukacji muzealnej związany z transmisją treści kulturowych. Czym innym jest jednak prosta transmisja kultury (tj.

przyjmująca monologowy charakter), a czym innym tworzenie warunków dla refleksyjnego wkraczania człowieka w obszar kultury, związanych z głęboką interioryzacją treści kulturowych, zachodzącą na drodze dialogowego uczenia się (dialogowego – w sensie interakcji znaczeń „nadawanych” i zastanych w konstrukcjach wiedzy osobistej uczącego się podmiotu). Warto także zwrócić uwagę, że konstruktywizm nie tylko nie wyklucza, ale także wyraźnie włącza aspekt kulturowego przekazu do praktyk dydaktycznych. Przykładowo, w świetle socjokulturowego modelu rozwoju umysłu Lwa Wygotskiego, w istotę kulturowego a zarazem poznawczego rozwoju człowieka wpisane są praktyki przyswajania osiągnięć pojawiających się w trakcie historyczno-kulturowego rozwoju ludzkości; w ten sposób Wygotski wskazuje konstytutywną rolę przekazu kulturowego dla rozwoju umysłu dziecka. Jednak od podejścia transmisyjnego pogląd ten odróżnia pewna zasadnicza kwestia: sam przekaz kulturowy posiada u Wygotskiego charakter „narzędziowy”; wrastanie w kulturę stanowi niejako „pożywkę” dla rozwijającej się umysłowości dziecka. Efektem tego rozwoju nie jest – jak w modelu transmisji kulturowej – prosta asymilacja kulturowych treści, lecz przekształcenie ich w ten sposób, aby pełniły charakter „narzędziowy” – dla aktywnego myślenia operującego w symbolicznej przestrzeni kultury, w tym rozwiązywania problemów poznawczych. Dziedzictwo kulturowe podlegające transmisji nie jest zatem „punktem dojścia”, lecz punktem wyjścia dla autentycznych praktyk uczenia się; wytwarza „okulary ludzkiej kultury” (A. Zaporozec) – tj. zinterioryzowaną perspektywę poznawczą, w kontekście której, a także z wykorzystaniem jej narzędzi, dokonuje się proces rozumienia/interpretowania/nadawania znaczeń aktualnej rzeczywistości oraz działania w jej obszarze. W tym sensie „akty transmisji” wchodzi w zakres środowiska dydaktycznego sprzyjającego konstruowaniu wiedzy w umyśle uczących się podmiotów. Podobnie Jerome Bruner – tym razem wypowiadający się z perspektywy psychokulturowej, nie negując znaczenia przekazu kulturowego, dostrzega jego fundamentalną rolę w procesie narracyjnego konstruowania (się) ludzkich tożsamości. Podobnie jak Wygotski twierdzi, że kultura i jej wytwory są narzędziami myślenia i działania, a nie wartościami autotelicznymi. Zarazem interioryzacja (nie asymilacja!) treści kulturowych stanowi niezbywalny kontekst umysłowego rozwoju człowieka. W odwołaniu do Tomasella, warto zwrócić uwagę, że kultura kształtuje właściwości poznania ludzkiego, gdyż jego ontogenetyczny rozwój obejmuje interakcję z wytworami kultury i jej historycznie ukształtowanymi tradycjami, w tym m. in. korzystanie z kulturowych zasobów wiedzy i umiejętności, rozwijanie i używanie reprezentacji poznawczych mających formę symboli językowych. W tym znaczeniu kultura nie tyle „wyposaża” człowieka w znaczenia i symbole, którymi umysł operuje, ale

współkonsytuuuuje jego umysłowość. Dodajmy, że kultura nie kształtuje umysłu ludzi na zasadzie „pasa transmisyjnego”; niezwykle ważnym komponentem kulturowo zakorzonego uczenia się jest ekspresja („nadawanie”) znaczeń przez indywidualia. Choć znaczenia te, co podkreśla Bruner, są ekspresją umysłu, ich rzeczywistym źródłem jest kultura. Są one negocjowane i komunikowalne, tworząc podstawę dla wymiany kulturowej. Z tego punktu widzenia, „kultura dostarcza narzędzi do komunikowania i rozumienia naszych światów w sposób komunikowalny” [Bruner: Kultura edukacji, 2006:16].

W kolejnym podrozdziale rozprawy Autorka rekonstruuje klasyfikacje łączące edukację muzealną z poszczególnymi typami lub dyskursami muzeum. Istotne jest tu założenie, zgodnie z którym, w oparciu o starannie wyselekcjonowaną literaturę przedmiotu, samo muzeum jest traktowane jako „tekst pedagogiczny” (61), czyli tekst kultury – jak to rozumiem. W omawianym rozdziale pracy odnajduję także interesującą część, która mogłaby stanowić odrębną całość, w której analizie zostały poddane relacje pomiędzy sztuką a pedagogiką.

Trzeci rozdział pracy obejmuje systematyzację typów muzeów jako – jak to rozumiem – przestrzeni edukacji nieformalnej. Każdemu z typów wyróżnionych jako „podstawowe” (muzeum interaktywne, krytyczne i partycypacyjne) poświęcono po jednym podrozdziale. Autorka analizuje, problematyzuje i kontekstualizuje w obszarze pedagogiki (ze szczególnym wyróżnieniem dydaktyki) każdą ze wspomnianych koncepcji. Dostarcza również interesujących przykładów praktyk edukacyjnych realizowanych w ich obszarach, dokonując ich analizy i oceny w oparciu o formułowane przez siebie kryteria. Ważnym aspektem tej części rozprawy jest także rozważanie relacji: muzeum a edukacja szkolna.

Reasumując tę część mojej recenzji: analizy teoretyczne, które uczyniła Autorka punktem wyjścia dla badań empirycznych mają charakter pogłębiony, wykorzystujący świetnie dobraną literaturę przedmiotu oraz – w odniesieniu do analizy relacji: edukacja muzealna a dydaktyka – można je uznać za przykład udanego badania o charakterze podstawowym.

Ad.2. Metodologiczne aspekty badań własnych

Autorka przedstawiła rozbudowany projekt metodologiczny, składających się z trzech odrębnych faz, określonych jako rozpoznawcza, interwencyjna i refleksyjna. Każda z nich stanowiła w zasadzie odrębne badanie, a ich splecenie w spójny projekt przyjęło układ

spiralny w tym sensie, że rezultaty badawcze uzyskane na każdym z etapów badania, a także towarzysząca im metarefleksja natury metodologicznej, stanowiła punkt wyjścia dla rekonstrukcji projektu badawczego, wraz z jego podstawą teoretyczno-epistemologiczną. W rezultacie każda z faz projektu badawczego powraca do podobnych zagadnień, analizowanych z perspektywy różnych podejść oraz interpretowanych w kontekście – ulegającej stopniowemu poszerzeniu i transformacji – perspektywy poznawczej. W tym sensie projekt badawczy w jego ostatecznej formule „dojrzewał” wraz ze wzrostem kompetencji Autorki, a towarzyszyła mu coraz szersza problematyzacja badanego zjawiska i jego kontekstów. Każdy z etapów badania obejmuje także odmiennie sformułowane cele badawcze – począwszy od celów opisowych (opis strategii edukacyjnej muzeów), przez ułożone w perspektywie transformacyjno-krytycznej celów interwencyjnych (interwencja w zastanę rzeczywistość – głównie w sferze praktyk) po cele krytyczno-transformacyjne, gdzie – tym razem – są one zorientowane na interwencję w sferze dystrybucji władzy (w kontekście znaczeń konstruowanych przez uczestników edukacji muzealnej). W stosunku do każdej z faz badania sformułowano odrębne problemy badawcze. W badaniach zastosowano dwa podejścia badawcze (określone mianem metod): „klasyczną” etnografię w jej opisowym wymiarze oraz badanie w działaniu, przyjmujące charakter uczestniczący a zarazem interwencyjny. Autorka przedstawiła staranny opis zastosowanych technik i narzędzi badawczych. Klarownie wyjaśniała kolejne kroki postępowania badawczego.

Bardzo wysoko oceniam całość projektu metodologicznego, w szczególności: jego wielowymiarowość przy zachowaniu spójności; bieżącą teoretyzację założeń badawczych, przyjmującą spiralny charakter systematycznie poszerzanego kontekstu rozumienia badanych fenomenów; oryginalność projektu badawczego. Działania Autorki można uznać za w pełni udany a zarazem wymagający projekt brikolażu. Samą zaś Badaczkę można opisać jako brikolerkę, spełniającą wszelkie kryteria sugerowane przez N. Denzina i Y. Linkoln, tj. wrażliwość, elastyczność, refleksyjność, wysokie kompetencje merytoryczne i pisarskie, a także pewien „inżynierski” sposób podejścia do metodologii, ujawniający żywe zainteresowanie Autorki konstruowaniem rozmaitych (metodologicznych) zabiegów (Denzin, Lincoln: Handbook of Qualitative Research...). Zgłoszę jednak pewną uwagę dotyczącą sposobu formułowania głównych problemów badawczych: po pierwsze, uniknęłabym zastosowanego przez Autorkę sposobu ich formułowania (w fazie 2. i 3.) w postaci pytań rozstrzygnięcia; po drugie: zrezygnowałabym z postawienia problemu badawczego w formie pytania o istnienie możliwości („możliwość” nie jest obiektem/zjawiskiem/bytem

podlegającym eksploracji empirycznej). Raczej, w kwestii tej wykorzystałabym inspirację Kantowską, zapytując o warunki możliwości.

Ad.3. Jakość uzyskanych rezultatów badawczych

Jakość uzyskanych rezultatów badawczych oceniam bardzo wysoko. Doktorantka zgromadziła rozległą pulę danych, dotyczącą różnych wymiarów edukacji muzealnej, jej miejsc, podmiotów, światów przez nich przeżywanych oraz ich osadzenia w wielowymiarowych relacjach władzy. Zgromadzony materiał empiryczny został poddany interpretacji w kilku fazach oraz wielu wymiarach. Ostatecznym rezultatem wydaje się być udana konstrukcja teoretyczna o małym zasięgu, dotycząca charakterystyki oraz kontekstów procesu przekształcania oświeceniowo/transmisyjnie konstruowanych strategii edukacyjnych muzeum w strategię partycypacyjną. Spiralny i stopniowo pogłębiany, zarazem teoretyzowany i wzmacniany poszerzaniem horyzontu epistemologicznego, projekt badawczy spełnia – w moim przekonaniu – pewne istotne kryteria uznania go za udaną próbę konstruowania teorii ugruntowanej.

Ad. 4. Struktura pracy, konsekwencja w prowadzeniu wywodu i poprawność formalna

Pomimo bogactwa problemów badawczych, kontekstów teoretycznych, wątków tematycznych, itd., Autorce udało się zachować spójną konstrukcję wywodu. Narracja Autorki jest wyrazista pod względem intencji, świetnie prowadzona, angażująca poznawczo a zarazem ukazująca niebywałą refleksyjność i dojrzałą kompetencję akademicką. Tekst odznacza się wysoką kulturą języka i poprawnością formalną.

Ad. 5. Ocena źródeł i sposobu ich wykorzystania

Doktorantka wykorzystuje bogatą i zróżnicowaną literaturę, korzystając z wielojęzycznych źródeł w imponującej ilości 252 pozycji. Piśmiennictwo zostało wykorzystane w sposób głęboki, krytyczny, służąc rozbudowanym analizom i syntezom, niekiedy będąc przedmiotem ewaluacji, a przede wszystkim „wchodząc” w dialog z Autorką.

Przechodząc do całościowej oceny przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej, pragnę podkreślić jej wysokie walory akademickie – zarówno w warstwie teoretycznej jak i empirycznej. Na szczególną uwagę w tym kontekście zajmuje nowatorstwo podjętej problematyki badawczej. Moją wysoką ocenę rozprawy uzasadniają jej szczególne walory, do których zaliczam:

- interesujące i wartościowe zabiegi teoriiwórcze;
- bardzo dobrą konceptualizację badań empirycznych oraz sposób ich realizacji;
- wysoki poziom zaangażowania osobistego a zarazem poznawczego Autorki w realizowaną problematykę badawczą, co przejawia się w dociekliwości, stawianiu nowych pytań i odkrywaniu wartościowych perspektyw interpretacyjnych;
- świetnie uporządkowaną strukturę wyводу;
- zaawansowanie akademickiego języka i bogactwo stosowanych pojęć naukowych przy czytelności wyводу i rozbudowanej formie narracji badacza;
- wysoki stopień poprawności formalnej rozprawy.

Konkluzja

Kierując się dokonaną oceną, z przekonaniem uznaję, że będąca przedmiotem recenzji rozprawa pt. *„Koncepcja muzeum partycypacyjnego i jej potencjał w działaniu muzeum historycznego*, przygotowana pod kierunkiem dr hab. Jolanty Kruk, prof. Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku spełnia ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Rekomenduję zatem Radzie Dyscypliny Pedagogika Uniwersytetu Gdańskiego przyjęcie w/w pracy jako rozprawy doktorskiej oraz dopuszczenie jej do publicznej obrony. Wnioskuje także o wyróżnienie recenzowanej rozprawy.

Artur Mykowiec
- *Chirurgus*